Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 20 АВГУСТ, 1988 ШУ. ★ № 100 (7603). ★ Мах 3 кеп.

КПСС ЦК ПОЛИТБЮРО

КПСС ЦК Политбюро 18 августе хиннача аргIанарча заседане хьежар хьувкъам чуэцалга, доакъар кийчделга чакхдаккхара, юртбоахама продукци эцара госзаказаш кхоачашдара хьакъехьа партийни комитеташа, советски а боахама а органаша, колхозашеи совхозашеи беш бола организаторски болх чIоагIбарах долча дешага. Цхьайолча союзни республикай Компартей ЦК хьалхарча секретарша, Министрий Советий председателаша дакъа а лоацаш, из дош дувцача хана белгалдоахар, хьувкъам чуэцар, кхыдола кхачкара балхаш дика чакхдоахилга, ерригa агропромышленни комплекс, хьалхарча даькъе хьайбаш леладу дакъа Iанга кийчделга, хургболча хьувкъама лард хьаелга пачхахьалкхен юкъара политически а лоархIам бола а декхараш хилар, уж толаме кхоачашдарах тийша баха нах кхачанца Iалашбар тоаделга хилар.

Цхьайолча республикай, краяй, областий коммунистий - кулгалхой, хIаьта иштта цхьаболча министрий теркам тIаэзаб доакъар чуэцара компанена Iалашо еча, производство дегIаккхувлача, лаьттан а хьайбай а продукташ кийчъеча цIенхаштта кхоачамбоацараш хилара. Уж кхоачамбоацараш дувзаденнад керттерча даькъе дукккхача партийни комитеташа, юххьанцарча партийни организацеша мехка цхьайолча районашка эттача хьала боаггIача тайпара критично мах ца барах, хIама бебашха ца хетарцеи, бехктокхаме ца хиларцеи машар лелабарах, иштта царна гац хIанзарча ханара организаторски балха боараман нах кхачан продукташца Iалашбараи юкъера реальни бувзам.

Цу дешах тIанийцача соцам тIа белгалдоаккх, союзни республикай Компартей ЦК-аша, парте крайкомаша, обкомаша, окружкомаша, горкомаша, райкомаша, колхозий, совхозий продукци чакхйоахача предприятей партийни комитеташа къахьегама коллективашка организаторски а политически а болх чIоагIбелга, болаш бола низи ресурсаши ка бола ялат, доакъар, технически, иштта кхыйола культураш чуэцара темпаш лаккъелга вIаштIехьдаккха, хьалхебаь хьувкъам тешшаме лорабен ханнахьа чакхбаккхеи, гIожеи мошеи доакъар дукхагIа хилийтара ерригача йолаш йолча таронех пайда эца декхарийла йолга. Хьувкъам чуэцара, продукци чакхйоаха промышленность, юрта социальни сфера дегIаккхувлара городий низаши средстваши юкъеоза.

Ялат, дулх, шура, коартолаш, кхыйола юртбоахама культураш эцара дола пачхахьалкхен заказаш шеко йоацаш кхоачашдара боахамий коммунисташкара-кулгалхошкара, специалисташкара доагIар чIоагIагIа хьадеха деза. Арендни отношенеш шеръяраи кIоаргъяраи гIулакхацара хьали эшаш йола условеши хьакхолла еза, шоай доалахьара боахамаш договорни кIийлен тIа дулхеи шурийн ресурсаш дукхагIа хилийтара шерагIа юкъеоза деза.

Партийни организацеша ма хулла сихагIа шоай болх эргабаккха беза, кхы тIа телача указанешка хьежа а ца хьежаш, хIаьта XIX Ерригсоюзни партийни конференце, КПСС ЦК июльски (1988 ш.) Пленума установкаша дIадеххача тайпара кхачан дош къоастадеча дукхагIа хьинари шоай лоIаме хилари гойта деза.

Советски уголовни законодательство кхы дIахо эргадаккхара де дезарех долча дешага хьежар. Заседане белгалдаьккхар, ССР Союзен союзни республикийи уголовни законодательства кердача лардий проект кийчъяр социалистически правови пачхахьалкхе хьаяра хьакъехьарча балха лоархIаме дакъа долга. Цу законодательни документа тIа хьахьекхад вай общество хулаш латта хувцамаш, законноста, демократизма, граждааний закона хьалхашка цхьатарра бокъо хилара, нийсхои, гуманизма, советски правопорядок телхаераш къамаьл доацаш бехктокхаме оза безаш хилара принципаш.

Теркам тIабахийтар, уголовни бехктокхаме озийташ дола гIулакхаш тоъал кIезигде эшаш хилара. кIезига лоархIам бола гIулакхаш административни а дисциплинарни а проступкай категорена юкъе а хьош. Цул совгIа боккха общественни кхерам тIа ца тувса зуламаш даьча гражданашта чувалла ха ца а тохаш, общественни воздействи яра, материальни санкцеш яра, кхыдола таIазараш дара йола таронаш тоъал дикка шеръе еза. Цунца цхьана геттара чIоагIа зуламаш даьча наькха, доккха зе даьча рецидивистий, нийсача наькъ тIа бовла ца ловчар хьакъехьа цхьаккха тайпара ледарло гучаялийта йиш яц.

ЦК Политбюрос нийса лаьрхIар проект шерра ювцийталга, иштта СССР Лакхехьарча Совета сессе чIоагIъе хьачулуча законопроекта юххерча текста тIа из ювцарах хьахиннараш дIа юкъехьолга СССР Лакхехьарча Совета Президиума тIадилар.

Заседане хьаллаьцар, халкъашта юкъера машар а дIа-хьа яхар кхетадар чIоагIдар духьа СССР-а доазол дехьарча мехкашца леладеш дола культурни бувзамаш эргадахарах йола предложени. XIX Ерригсоюзни партийни конференце решенешка хьежжа лаьрхIад союзни республикай, халкъа депутатий моттигерча Советий, общественни организацей, творчески Союзий доазол дехьарча мехкашца культурни гIулакхаш чакхдоахачара шоай лоIаме хилар дикка шерде, лоархIам лакхбе.

КПСС ЦК Политбюро хьежар цхьадолча кхыдолча чурча а арахьарча а политика дешашка.

Нн. П. П. Батурана, Г. М. Постернака, В. Я. Чирковна «Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни рационализатор» яха Сийлен цIи яларах дола

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

У К А З

Рационализаторски болх беча дика гIулакхаш карагIдаларахи общественни вахара юкъе хьинаре дакъалацарахи «Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни рационализатор» яха Сийлен цIи лойла:

Батура Петр Петровича — «Пластполимер» ОНПО Грозненски филиала № 18 цеха вокхагIволча инженера-технолога.

Постернак Галина Михайловнана — «Пластполимер» ОНПО Грозненски филиала № 18 йолча цеха вокхагIволча мастера.

Чирков Виктор Яковлевича — «Южгипробиосинтез» яхача пачхахьалкхен проектно-изыскательни института Грозненски филиала директора заместитела.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный.
1988 шера 18 август.

Нн. С. Б. Айрапетовна, М. М. Бабаевна, Г. В. Козбаненкона, Т. Х. Хайдаевана «Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни гIишлонхо» яха Сийлен цIи яларах дола

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

У К А З

ГIишлош хьалъеча дика гIулакхаш карагIдувларахи общественни вахара юкъе хьинаре дакъа лацарахи «Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни гIишлонхо» яха Сийлен цIи лойла:

Айрапетов Сергей Беглаpовича — «Чечингавтодор» объединене Урус-Мартана наькъаш тоадара — дахкара управлене начальника.

Бабаев Михаил Мамиконовича — «Ставропольпромвентиляция» яхача треста шоллагIча Орджоникидзевски монтажни управлене Грозненски участка балхаш деча вокхагIволча болхлочоа.

Козбаненко Георгий Владимировича — «Гидромеханизация» яхача треста специализированни управлене Грозненски участка прорабски пункта бригадира.

Хайдаева Тамара Халидовнана — Нохч-ГIалгIай гIишлон управлене № 5 йолча гIишлон-монтажни управлене балхаш дечоа.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный.
1988 шера 18 август.

Нов. А. Ф. Боярчука «Нохч-ГIалгIай АССР Iилман техникан заслуженни деятель» яха Сийлен цIи яларах дола

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

У К А З

Iилмей техникей дегIайоалаеча дика гIулакхаш карагIдувларахи общественни вахара юкъе хьинаре дакъалацарахи «Нохч-ГIалгIай АССР Iилман техникан заслуженни деятель» яха Сийлен цIи лойла **Боярчук** Алексей Федоровича — геофизически тохкамий Iилматохкамеи проектно-конструкторски института отдела заведующена.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный
1988 шера 18 август.

Нов. Л. Д. Мальсагована «Нохч-ГIалгIай АССР-а школа заслуженни учитель» яха Сийлен цIи ялахарах дола

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

У К А З

Лакхерча квалификаце специалисташ Iомабарахи, кхетабарахи, общественни вахаре хьинаре дакъалацарахи «Нохч-ГIалгIай АССР-а школа заслуженни учитель» яха Сийлен цIи лойла **Мальсагова** Дошлакъий Лидайна — Л. Н. Толстой цIерагIарча Нохч-ГIалгIай пачхахьалкхен университета доцента.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный.
1988 шера 18 август.

Нохч-ГIалгIай АССР культура болхлошта Сийлен цIераш яларах дола

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

У К А З

Культура дегIайоалаеча дика гIулакхаш карагIдувларахи общественни вахара юкъе хьинаре дакъа лацарахи:

«Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни артист» яха Сийлен цIи лойла:

Джабраилов Абдулхьалим Янгулдиевича — «Союзгосцирк» ТПО артиста.

Михайлова Светлана Александровнана — М. Ю. Лермонтова цIерагIча республикански эрсий драматически театра актрисана.

«Нохч-ГIалгIай АССР культура заслуженни болхло» яха Сийлен цIи лойла:

Верольский Юрий Борисовича — Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай пачхахьалкхен университета советски литература кафедра доцента.

Газалоев Юнус Якубовича — Грозненски госцирка директора.

Фешко Вера Васильевнана — республикански культурно-просветительни училища преподавателa.

Юревич Александра Яковлевнана — республикански культурно-просветительни училища преподавателa.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный.
1988 шера 18 август.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

ШийтталагIча пятилетка кхоалагIча шера плани иштта кхаь шера задании ханал хьалха кхоачашъяра доккхий социалистически декхараш тIайийцад Грозненски газ чакхйоахача завода болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гIулакхерча наха. Шоай деша дай хилара шерра социалистически яхь йоаржаьча цар, бизза пайда ийбу шоай таронехи кхоачамехи. Цудухьа цхьаккха бутт дIабахийтабац цар укх шера дерригача технико-экономически хьокхамий пачхахьалкхен план меттел тIанийца социалистически декхараш а дикка тIехкхоачаш ца деш. Долче, ханал хьалха рапорт делар завода коллективо дерригача хьокхамий ворхI бетта задани кхоачашъярах. Товарни продукци арахецара пачхахьалкхен план 112,1 процент кхоачаш а яь, йоагIачул дукхагIа цо арахийцар из продукци ши миллиони 125 эзари сома маьха. ХIаьта продукци маьхалъяккхара ворхI бетта задани 109,5 процент кхоачаш а яь, оттабаьча боарамал дукхагIа цо ехкар цхьа миллиони 980 эзари сом мах бола тайп-тайпара продукци. Ший потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш а толаме кхоачашдаьд цо.

Къахьегама овсарле лакхъяра ворхI бетта задани 38,2 процент тIехкхоачашъяьй предприяте болхлоша. Дукхьал из лакхъяра чотагIа хьаяьй планал совгIа ара мел хийца товарни продукци. Заданел тIех продукци маьхалъяккхарах, бийдал, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярах, арахецача продукцега дIабода мах лохбарах дIабахача ворхI бетта планагIа лаьрхIачул совгIа ши миллиони 286 эзари сом пайда баьб цар пачхахьалкхенна.

Заводерча цехех цхьаккха а яц укх шера тIанийца декхараш толаме кхоачаш ца деш. Царна юкъе а хьалха латт Петренко Василий Алексеевичи Кольчатов Генадий Ивановичи керте латтача компрессорни механо - ремонтни службай. Неверова Галина Ивановнас кулгалдеча центральни заводской химически лабораторе коллективаш.

Деша дай бац

Вай республикерча гIишлон материалаш арахецача промышленни предприятешта, производственни объединенешта юкъе йоккхагIчарех лоархIаш я «Чеченингушпромстройматериалы» яхача производственни объединене коллектив. Керттерча даькъе цо арахецаш я бахача наха, гIишлон организацешта чIоагIа эшаш йола етта кирпишк, кIир, битумни каьхат. Ший потребителий хьашташ дизза кхоачашдара доккхий декхараш тIайийцад цо шийтталагIча пятилетка кхоалагIча шера. Чакхбоалаш латт хьалхара бархI бутт. Долче, мишта кхоачашду объединене болхлоша шоаш тIайийца доккхий декхараш? Ер шу доладелча денз цар хIанзалца хьа баьча балха итогашка хьежача къаьгга гуш да тIанийца декхараш шоаш тIайийццача бесса каьхата тIа дисалга. Денна дош кхоачаш ца дарал совгIа, гаьнна лоархIабац уж пачхахьалкхен планах а. Товарни продукци арахецара ворхI бетта задани 90,6 процент мара кхоачашъяьяц цар. Цу юкъа ара ца хецаш йисай из продукци 890 эзар сома маьха, цу даькъе ткъо миллиони 375 эзари етта кирпишк а йолаш. Шоай потребителашта продукци лоаттаяра тIайийцача договорни декхарех а 89 процент мара лоархIабаьбац уж. Потребителашка дIа ца кхоачаш йисай цхьа миллиони 29 эзари сома маьха тайп-тайпара продукци.

Иштта объединене коллективо кхоачашъяьяц арахецача продукцега дIабода мах лохбара, къахьегама овсарле лакхъяра, пачхахьалкхенна пайда бара ворхI бетта задани. Цо иштта эсала болх бара бахьанаш дукха да. Царех керттерчарех да къахьегамеи производственнии дисциплина во хилар, брак йолаш дукха продукци арахецар, балха ханахи производственни мощностехи боаггIача хьисале пайда ца ийбар, материально-технически Iалашю елга лерттIа вIаштIехьа ца даккхар.

Объединене чуйоагIача заводех цхьаккха яц етта кирпишк арахецара пачхахьалкхен план кхоачашъеш.

Къахьегама ветеранашта, новаторашта, яхье хьалха латтача боккхагIболча новкъосташта нийсса болх а беш, дог гIоздоаха производственни толамаш доахаш бола комсомольцаши кагирхойи кIезига бац Грозненски экспериментально - механически заводе. Царех цаI ва токарь, комсомолец Азимов Iабдулла. Ший профессиональни говзал даим лакх а еш, хадданза сменни нормаш дикка тIехкхоачашъеш хьавоагIарех ва къона токарь.

Иштта болх беш вола комсомолец ца зувш висавац завода коммунисташа. ХIанз из парте мугIарашка хьаэцара кандидат хила кийчвеш ва.

СУРТА ТIА: токарь Азимов Iабдулла.

И. ПЛИЕВА сурт.

Доакъар Iалашдара йоакхо ю

Хьайбаш толаме Iангара дахара кийчо еш, доакъар Iалашдара йоагIа йоакхо ю Наурски района «Северный» совхозе. Цу гIулакха лаьрхIа бригада вIашагъеллай. Музаев Сулкиян ва цунна кулгалдеш. ХIанз из коллектив арендни подрядагIа къахьегаш я. Цу хьисапе кхаь шера леладе совхозагара бригадо хьаийцад 1250 гектар лаьтта. Цунах соахка дIадийра 450 гектара тIа гурахьа дув ялат, доакъара 327 гектара тIа горох, рожь, кен, 374 гектар люцерно дIалоац, бIаь—силоса дIайийнача хьажкIаша.

Совхозаца яьча договорага хьежжа 500 тонн йол яккха, 1220 тонн силос йолла, 350 тонн ча вIашкатоха, хIара гектара тIара 17 центнер ялат даккха декхарийла яр бригада. ХIаьта фу даьд хIанзле? КарагIдаьннар массава а раьза волаш да. Тамаш а яц. Масала, ялат хIара гектара тIара 26 центнер даьлар, 500 тонн ча вIашкатехар, йол 1480 тонн яьккхай, силос 1100 тонн еллай.

Йолли силоси кийчъяра балхаш дIахьо деш да. КхозлагIа чуэцаш я люцерна. Из хьокхаш геттара овсаре къахьег механизатораша Качкадаев Александреи Яшадов Хизиреи. Ши балха норма ца еш ди дIадахийтац царех хIаране. КIезиг-дукха йокъаяла лийтачул тIехьагIа касарех уллача баьцах сиха холаш ду Горюнов Василеи Абухасанов Iийсаси. ДIахо аьла боарамга дIакхоачаеш ферме йокъаю из, низ болча вентиляторашца. Цига из дIакхухьаш лелача Бекиев Адама, Абухасанов Iийсай. Аюбов Рашида, кхычар салаIа ха а хилац.

Сихбеннаб йол йоаккхараш догIа делхар кхераш. Тlаккха балхаш юхасовцаде ма дезий.

Из деча шоашта зе дергдоацаше а делкъийга хIама юача юкъа итт-пхийтта минута мара са ца лоIаш са тессача денз боад къовлабаллалца тIатеIIа къахьегаш ба силос Iалашъеш боахкараш а.

Бригада къахьегамхой гIадбугаш, геттара дика тIаьннай силоса дIайийна хьажкIаш. Шиъ-ах метр лакха йолаш хьу санна латт уж, хIара гIадамах шишша, кхоккха кхача йолаенна хьажкIа а йоаллаш. Цудухьа лийрхIар 120 центнер йолаш хIара гектара тIара юкъера лаьрхIача 360—380 центнер мошa доакъар доал.

— Ялата кхеер нийлхо санна дIайийнаяр бригада уж хьажкIаш, — дувц совхоза директора М. Магомадова.— Цудухьа хIара гIадама тIа иштта дукха хьажкIаш йоахкаш хьа а хиннай. ХIаьта иштта из даьд цар дIайоллача силоса хьоанал лакхагIа, цунца доакъара единицаш дукхагIа хилийтар духьа. ХIана аьлча бригадагара доакъар царга хьежжа хьанйду совхозо. Белгалдаккха доагIа, лийрхIачул совгIа цу бригадо хIанзле 120 эзар сома йоли силоси кийчъяьлга. ХIаьта ялат даьккхад 70 эзар сомал дукхагIа. ТIеххьара итог яьчул тIехьагIа цунах цхьа дакъа бригада членашта дIадекъаргда, хIаьта вож дакъа бригада фонде дусаргдолаш да. ТIадоагIача шера дIадера фу, удобренеш, техникана доагора-смазочни материалаш, лерттIа болх бара кхыдар эца дезаш ма йий бригада коллектив ше.

ХьажкIай гIадам сов онда долаш, механизтораша сиха лелаеш йоацаше а каст-каста йох комбайнаш. Цхьабакъда, цу гIулакхо дукха саготдац уж лелаеча механизаторий Дакаев Алхазура, Чараев Мувсай, Музаев Iальве. Хов ехар шоай механикаша сиха тоаергйолга. Ехачун метта дIаоттае хьалххе а кхоачамболлаш оатхалаш Iалашъяьй цар.

Болх шоаш сиха на бой а «садаккха» ха ца юташ къахьегийт комбайнераша, кхай тIара силос йоллача моша доакъар дIакхухьаш боахкача Абдулазимов Зайндега, Хазраилов ШаIранега, Дениев Элихаджега, Евтеев Александрага, кхычарга. Цу гIулакха духьала бац уж а. Царна хов тIеххьара шоашта доагIаргдар хIанз даьчох тийша хургдолга. Вешта цу бригада коллективо лаьрхIад планал дукхагIа 300 эзар сом маьха доакъар кийчде.

М. ХАМАТХАНОВ.

УРУС-МАРТАНА РАЙОНЕРА ХОАМАШ

«УРУС-МАРТАНОВСКИЙ» СОВХОЗ

Ахкан замалахьа совхозо хьайбаш лоаман даьгIенашка леладу. Из бахьан долаш доахана дукха шура лу.

Доккхий толамаш доах доярка коммуниста Джамалдинова Банус. Цо кхоаб 20 етт. ХIара кхоабача Iаттагара 20 килограмм шура йоаккх цо дийнахьа. Комсомолкашта юкъе белгалбаьннаб Джамбулатова Тамара, Шамсудинова Раиса. Цу шинне хIара кхоабача Iаттагара дийнахьа 15 килограмм шура йоаккх.

* * *

Дукха ха йоаццаш боахама кулгалхой цIерагIа Кемерово яхача городера каьхат кхаьчар. Цу тIа совхоза коллективо баркал йоах дика хьачаш шоашта лоаттабарах. Цу каьхато кхы а къахьегамцара безам совбаьккхаб сомий бешамаш лелаерий.

Юххьанца халонашца дIадоладелар ер шу. БIаьсти, чIонак яьттIача хана, шелал эттар. Берригаш арабаьлар гаьнаш кIалхараяха. Дымовой шашкаш йоагайир чIонка шелал Iаткъаргйоацаш. Тахан гуш да, наха хьийга къа зехьа ца дайналга.

Хьачаш хьабоахача доккхий толамаш доах Кагерманов Мовлде кулгалдеча бригада. Шоай хьинар кхоца деш къахьег Зураева Тамаре, Мусаева Аьсета, Ахъядова Зарас, кхычар а.

МИЧУРИНА ЦIЕРАГIА СОВХОЗ

Укх шера дика летаб Iажаш. Бешамаш лелаераш укх шера ялх эзари ши бIаьи тонн Iажаш баха безаш ба.

Хьабоахаш бола Iажаш дIакхухьийт СибарегIа бахача наха.

Толаме болх бу Бибулатов Абуезита кулгалдеча бригада. Таханарча денга 300 тоннал совгIа Iажаш гулбаьб цо. Цу бригадал дукха тIехьюсаш яц Джамалаев Юсупа кулгалдер а. Дика къахьегаш хьабоагIа Курсаев Салмана бригада болхлой а.

Ер шу чIоагIа лоархIам болаш да сомий бешамаш лелаечарна. Пятилетка план кхаь шера кхоачашъе дош деннад цар.

М. АХИЛЬГОВ.

ЦАI ДОЛА ПОЛИТДИ

Селхан республике дIадихьар цаI дола политди. Цун тема яр «Хаьддача гIулакхий ха» яхаш. «XIX Ерригсоюзни партийни конференце решенеш кхоачашъеш практически беча балхах лаьца» 1988 шера хиннача КПСС ЦК июльски Пленума итогий хьакъехьа дар из.

КПСС областной комитета докладчикаш — бехктокхаме партийни, советски, профсоюзни болхлой, министерствайи ведомствайи кулгалхой, хIаьта иштта парте городскойи районнии комитетий докладчикаш цу дийнахьа промышленни предприятей, гIишлош еча, мехкдаьтта промыслашкарча, кхашкарчеи фермашкарчеи къахьегамхошца вIашагIкхийтта хилар.

Къамаьлаш даьраша белгалдоахар XIX Ерригсоюзни партийни конференце вайна карагIдаьннараши де дезаш хьалхашка латтари хаьдда къоастадаь хилар. Хано дIадех хьадда, бокъонца дола гIулакхаш делга, вай дIахьалхашка дахара новкъарле еш мел дар дIадаккха дезилга. Из дIадехар кхы а бокккагIча низаца хозаш дар КПСС ЦК июльски Пленума трибуна тIара.

Къаьстта лоархIаме йийцар Пленумо парте хIанз йола отчетно - хоржамий кампани. Вай республике хIанзле а 1200 совгIа йолча партийни группашка отчетно - хоржамий собрани хиннай, цехови организацешкара собранеш дIайолаеннай. Къаьстта лоархIаме да, йоахар докладчикаша, собранеши конференцеши демократично, гласность йолаш дIаяхьар, принципиальни позицеш тIара къоастаде деза парторганизацешта кулгалделга хьанна тIадила мегаргда.

Къамаьлаш деча дикка йоккха моттиг дIалаьцар Советий болх эргабаккхарца, халкъан депутаташ харжара хургдолча хоржамашца, правови реформа чакхъяккхарца, кхычарца дувзаденнача дешаша.

Къаьстта теркам тIабахийтар кхачан деша. Докладчикаша белгалдаьккхар республике баха нах дулхаца, шурийца, баьцадаарашца сомашца, коартолашца Iалашбелга соахкарча боараме хилар. Кхачан кхоачамех рациональни пайда эцара, уж дIа-хьа нийсдара пайдане дола гIулакхаш де деза.

Къамаьлаш деш белгалдаьккхар советски наьха вахара проблемаш кхоачашъеча овлангара хувцамаш де хIара парторганизаци, хIара коммунист декхарийла хилар.

Парторганизацешка отчеташи хоржамаши

БОЛХЛОШТА ЭШАР ТӀЕХЬАШКА ТЕТТ

Назранерча Ахриев ГӀапура цӀерахча «Электроинструмент» яхача завода сборочни цехерча коммунистий отчетно - хоржамий собране волаш цхьан белгалоно цецваьккхар со. Сона 10 — 15 шу хьалха бӀаргаейначоа цхьа чо тараяц из цех хӀанз. Цу хана — хӀара конвейере ягӀача слесарь - сборщицана хьалхашка латташ зизаш чудола герга кхабилгаш, кӀей йовлакх ӀотӀахьакхача а хьат хургӀоацаш цӀена, лостам болаш балха моттигаш, сийна халаташ тӀера Ӏодаьхача кхы барзкъа хувца ца дезаш кийчбенна кхалнах бар. ХӀанз кхыча тайпара да укхазара сурт: производственни эстетика, лостам вӀалла ца хилча санна бейна дӀабаьннаб, ах-яьсса я конвейераш, хьабе болх боацаш нах лел цехе гӀолла дӀа-хьа ухаш.

Болхлой штатни расписанех боагӀачул дукхагӀболга дий-хьогӀ из, аьнна дагадехар сона. Бацар. Укх тӀехьарча шерашка ешай из коллектив бе белла лей мажарг мо. 1986 шера — 190 саг вар цехе болх беш. 1987 шера — 180 вар. Укх шера —120.

— Сокращене бахийта хургба оаш уж, — ях аз цеха начальникага М. Даскиевага.

— Бахийтабац. Шоаш дӀадувлаш, дӀабувлаш дӀабийнаб, хӀаьта оаха царна когаметта кхыбараш хьа нийцабац, тхоашта ца эшандаь. Шешех хинна «сокращени» я из.

— ТӀаккха план? Из а хувцаенна хургья шун, вешта аьлча, кӀезигъенна?

— Цох хӀама хувцаденнадац. Ше хиннача тайпара йолаш я, — аьлар начальника. — Укхаза юхе мел виса болхло — къахьегара тӀера а, хӀаьта къахьега ховш а бола нах ба. Цудухьа уж дӀабахараш вӀалла тхоашта тӀерабаьнналга хоа лац тхона хьабеча балхага, производствана уж эшарга диллача. Нагахьа санна тха гӀулакхаш доггӀача тайпара дӀа ца дохийташ, тхона новкъарле ец дола бахьанаш децаре тахахарча хьале кхоачаргьяцар тха цех, — аьлар цо юххера а. — ХӀаьта уж фу бахьанаш да — собранес хьа а хьоккхаргда.

Хьекха а хьекхар. Царна духтӀавала хала дацар цеха парторганизаце секретара З. Шадыжева (цеха мастер ва из) яьча отчетни докладага а, хӀаьта коммунисташа-пренех даьча къамаьлашка а ладийгӀача.

Хьалха, застойни ханашка цу моча собране хьа мел гӀеттар ше оала дош дӀадоладе гӀертар шоашта карагӀдаьннараш тӀара. ХӀанз дӀайоалаш йоагӀа из оамал. Вешта укхаза-м, яр ма дий аьнна доаккхалде а дӀахьокха а хӀама дацар.

Коммунисташа, слесарь-сборщицаша Л. Балхаевас, М. Дарсиговас кхычар хьакорадаьча кхоачамбоацараша юкъе къаьгга белгала дар цхьа хӀама — завода администраце оагӀонгахьара болхло воггӀача тайпара теркал ца веш хилар. Сага фактор укхаза тӀехьашка тет.

ДӀауйла ел, мала тешаргва, масала, сигала догӀа тӀадам Ӏобожжаше а багӀ-багӀачара ура а лелхаш сборщицаш, кхашка боахка ахархой мо шоаш тӀоада ца бейта уд аьлча? Ца теше а иштта долаш да-кх из. ПӀелга шоррала дӀа-хьа яхай цеха тхов тӀа яда аьшка-бетона плиташ, лакхера ӀотӀабиллача битума тӀоа хано тишбаьб, баьнъух.

Оаха-м дейдда а дӀахьуладенна а сатохаргдар, йоахар кхалнаха, новкъа да сверлилкашта испытани еш йолча помещене чу уха ладар. Итташ, бӀаьш электросверлилкаш чу а ехка токаца болх беш стендаш ма латтий цу чу. Ток «лелх», хий чуухаш чӀаррхе сийгаш урагӀ а ухийташ. ЦӀи ялар кхераш садуъ оаха цу чу Ӏочууха хи кӀажараш саццалца.

— Тхона, укхаза болх беча къонача мехкараштa, комсомольцашта эхь хет тхоай цех иштта нийрча, безаме йоацаш, — йоахар цеха комсомольски организаце секретара, слесарь-сборщицас М. Дарсиговас. — Мишта ергья оаха укх мо йолча помещенешчу эстетически хозал а лостам а?

Ба а ба цу коллективе дукха къона нах, дукхагӀбараш мехкарий а болаш. ЗӀамига яц комсомольски организаци а — 20 совгӀа комсомолец. ФуннагӀа дола юкъара хӀама хьаде, шоай салоӀам, сакъердам вӀаштӀехьбаккха ловш ба уж. Бакъда, цар бехках доацача бахьанаша баргал теха соца яь лоаттаю цар инициатива. ДӀачубаха Ӏовша, салаӀа кхыметтел «ЦӀе уголок» а яц царна цу йоккхача цехе. Цул совгӀа, йоахар къамаьл дьраша, барзкъа хувца, кулг-юхь дила, хӀама кхалла Ӏоха моттиг а яц тхона.

ХӀаьта а из проблема-м, цеха начальника дийцачох, кастта ца хила мегаш я. Цу гӀулакха цхьа служебий кабинет мукъаяьккхай цехе. Бытовка эшшача тайпара кийчъе, аьнна нах а оттабаьб. ХӀаьта а из цхьа проблема дӀаяккхарах тоалургдолаш дац цу цеха а, цох хетта, ерригача завода а болхлой социальни хьаштий во хьал.

— Со се къона яр, завода коа кхачан продукташ йокха цхьа тика мукъа хьаелла тхона, яхаш болхлоша администрацега дехар деча хана, — аьлар вай йийцача цеха начальника Даскиева Марема. — Бакъда, хӀанз а хӀара собране, совещане дувцаш да из дош. Политди долча хана республикера хьакимаш баьхкача а из мара дувцаш хӀама дац. Бакъда, хувцалуш а дац хӀама. Къахет сона, балхара баьлча тикашка го боахаш цхьа-ши сахьат а доадий мара чубаха йиш йоацача тхоай боаккхагӀболча истех.

Дукха да болхлошта къувлаш-м. ХьалхагӀа дефицита товарех йола хӀама яхьар укхаза. ТӀаккха профсоюзни организацеш болхлошта эшарга, хӀаьта цар къахьегарга хьежжа дӀа-хьа бекъар иштта бена кога-гӀирс, барзкъа. Каст-каста дахьар тикачу доаца даьтта, индийски чаь буц, кхыйола продукташ. ХӀанз уж а бӀаргагац укхаза. Фу хиннад — ховш дац. Хьоаеш яц цехе (ерригача заводе санна) цхьаккха подряд, хозрасчет, самофинансировани, самоокупаемость. Цу хьакъехьа хьалха ший хинача харцара цхьан шеца дехьа-сехьа яьннаяц цех. Е из ялийта сагота болаш лохера, лакхера низ а бац.

Юххера аьлча, балхах дог лелхийтаргдола, коллектива производственни а социальни а вахар бесаза доаха кхоачамбоацараш дукха да укхаза. Уж-м коммунисташа дерригаш а хьа а дийцанзар. ХӀаьта а вета а хӀама эргадаргдоацалга шоашта ховнадаь юхаувзабенна хургбар-кх уж.

Могаде мегаргдоаца хӀама да—цеха партийни организаци укх массехк шера дукхалга диллача вӀалла дегӀа ца йоагӀаш цхьан метте йиса хилар а. Цу дӀаяхача йӀаьхача отчетни юкъа парте мугӀараштa юкъе цхьаь цаӀ саг воалаваьвац партийни организацес, шоаш верригаш а 6 мара воацаше а. Хиннавац парте хьаэца дика къона зӀамига саг, йоӀ? Шортта ба. Партийни райкомо пурам лац, рамкаш увттаю, яхаш бехказбувлаш хул из мо моттиг нийсъелча цхьабола секретараш. Укхазара вар из ала йиш йолаш вац, хӀана аьлча завода партбюрос а парте райкомо а цу хьакъехьа цунна еш новкъарле хиннаяц. Цул совгӀа, хьажа, тахка цу тайпара нах, хьачуэца царех мегаргвар парте, яхаш хьехар а даьд. Лоацца аьлча, секретара мелал мара кхы бахьан дац цу гӀулакха бехке долаш.

Собране тӀаийцача соцам тӀа хоадам боллаш белгалъяь пункташ я коммунисташа теркам тӀабахийта проблемаш ювцаш. Уж кхоачашъяра цу цеха парторганизацена гӀо-новкъостал деш хургья аьнна хет сона завода партбюро а кхыйола органаш а. ХӀана аьлча, масадолча гӀулакхашка диллача, тайпара, теркам эшарех я из цех. Керда харжа секретарь Дарсигова Мовлатхан ше а я тӀехьашкаяргӀоацарех. 12-гӀа шу да цо цу цехе сборщицал болх бу. ХӀанз цар бригадир я из. Дика довз цунна коллектива хьал, хӀаьта хӀара болхлочун оамал.

М. ЗАНГИЕВ,
тха собкор.

МВД ХИННА СОВЕЩАНИ

Укх шера 18 августе республика чурча гӀулакхий министерствос районни отделеней начальникашца, участкови инспекторашца, паспортни столий начальникашца совещани йир.

Цига дийцар 1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра кийчо ярах дола дош. Цу мероприятеца дувзаденна дийцар паспортни отделий болхлоша баьча балхах.

НГӀАССР МВД паспортни отдела начальника заместитела С. Б. Дадахаева хоам бир переписа кийчо яр чакхйоалача этапе дезарех, бахача наьха хӀанзара учет йоаггӀача тайпара нийса йий хьожаш юха а проверкаш чакхъяхарах, гражданаша паспортни режим лораяра, наха бахача моттиге ханнахьа прописка е выписка яра хьакъехьа еча проверкех.

Совещане ла д и й г Ӏ а р НГӀАССР МВД бахача наха перепись яра гӀодеча комиссе секретара Е. В. Заргарова хургйолча переписа еча кийчонах йолча информацега.

Статистика республикански управлене бахача наха перепись яра отдела болхлоша Т. И. Шимковаси С. М. Тасуевеи совещане доакъашхошта дийцар 1988 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра кийчо ярах, кийчон тӀеххьарча этапе МВД-а, районни паспортни столий а болхлоша де дезарех. Перепись чакхъяккхара хьакъехьа беча массово - разъяснительни балха хьалах, бахача наха юкъе кхы а шерагӀа лекционни а пропагандистски а болх боаржабара хьакъехьа МВД а районни подразделеней а болхлоша де дезарех. Цар совещане даьча хаттараштa жоп делар.

С. СУЛТАНОВ.

Калининградски ЖБИ-1 завод дукккача шерашка паччахьалкхен планех лоархӀаеш яцар. Из юхаувзар дукха проблемаш хьаӀайнача йоккхача аьшкбетонни изделей цехо. Духхьал дӀадахача шера цехо завода кхо бӀаь эзар сом гаргга зе дир. Завода гӀо делга шийна хьатӀаийцар опытни инженера Лейбович Бориса кулгалдеча «Железобетон» яхача кооперативо. Цхьан беттан ах беттан кооперативо кадраш вӀаштӀехьъяьхар, изделей дикал лакхъе вӀаштӀехьдаьлар. Продукци арахецарца цхьана оборудовани юхаметтаоттаю, е хувц. Шоай низашца чуӀе фусамаш хьалъяра социальни программа оттаяь из кхоачашъе болабеннаб.

Июне кооператива 300 эзар сома маьха продукци арахийцар, из хьалха еш хинначул цаӀи ахи дукхагӀа я. ХӀаьта лерхӀар — хӀара бетта 500—600 эзар сома маьха продукци арахецалга. Кооперативо декхар тӀаийцад завода берригa планови заказчикаш стабильно Ӏалаш бергболаш, хӀаьта планал тӀех хьаяь продукци шоай безам болча тайпара дӀайохка йиш йолаш ба уж.

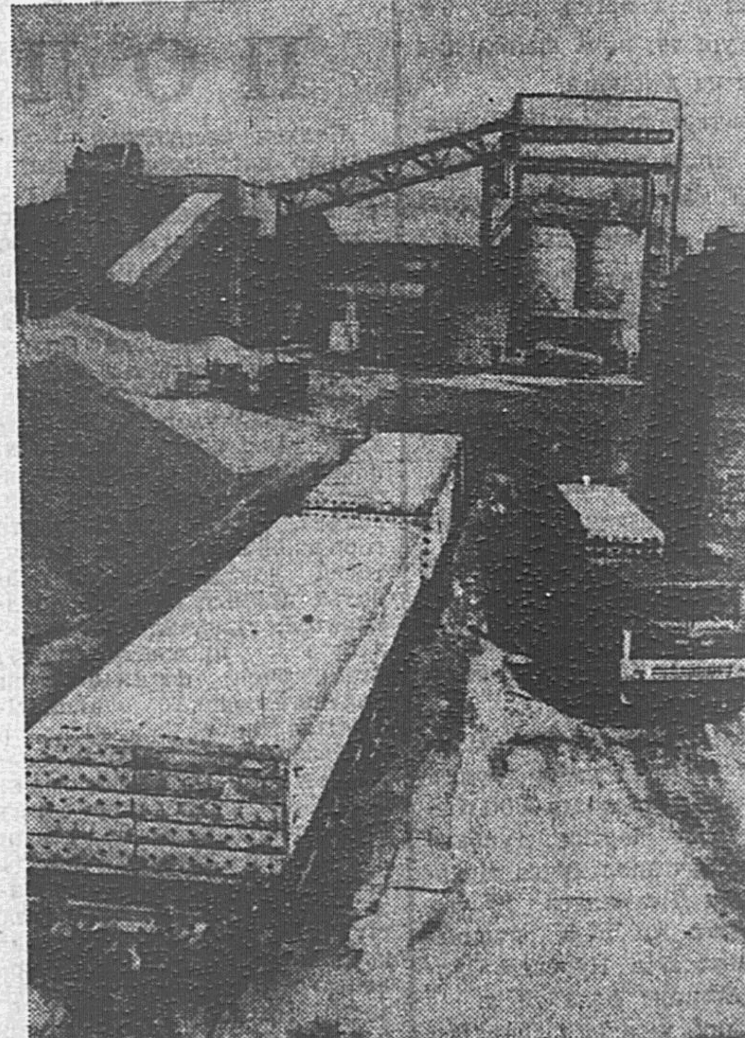

СУРТА ТӀА: «Железобетон» яха кооператив хьаяь Калининградски ЖБИ-1 завод.

Г. КАЛАЧЬЯНА сурт.

(ТАСС фотохроника).

Кхоана—СССР Фегарча Флота ди

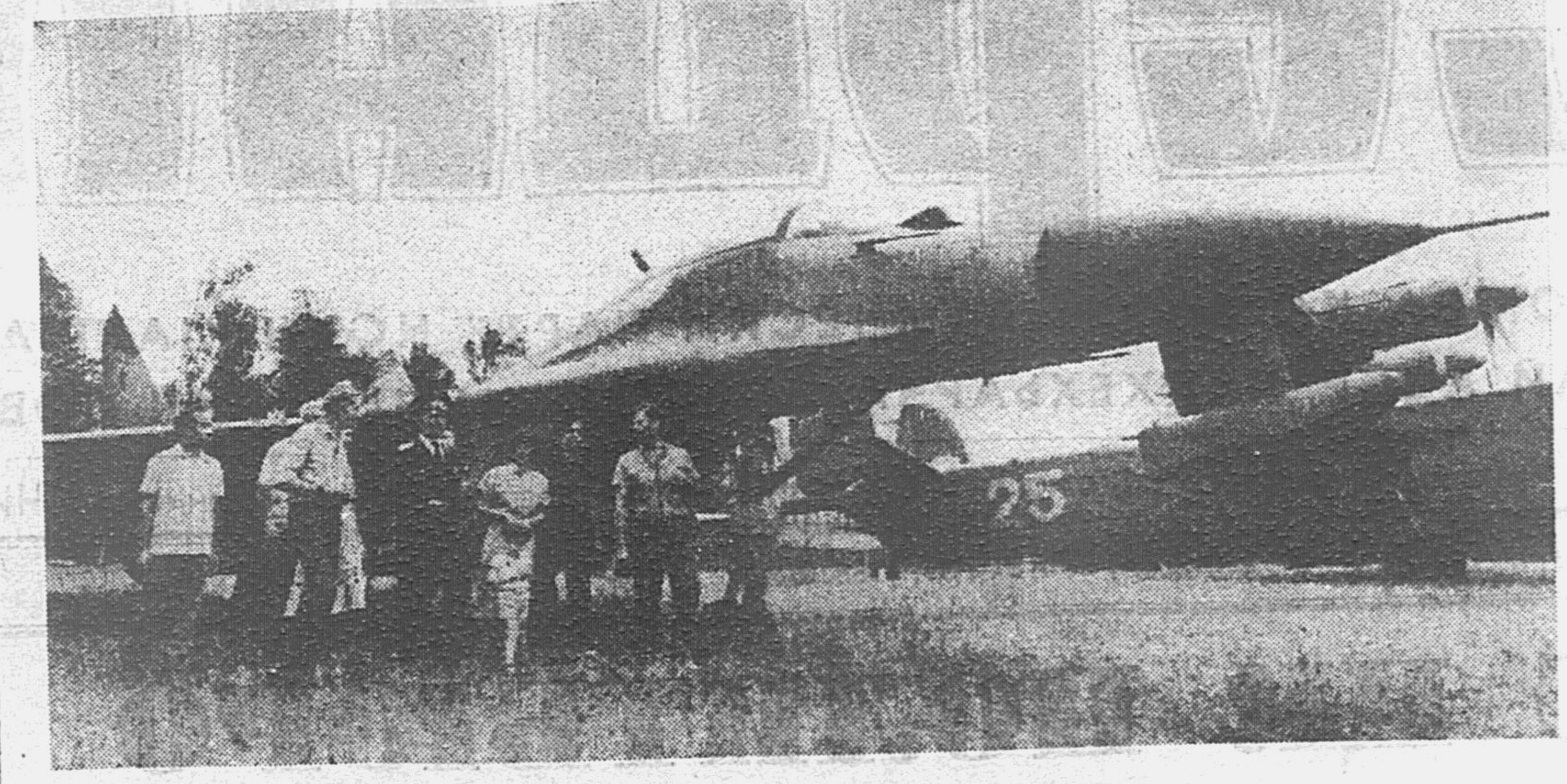

ДАЬХЕН ТКЪАМАШ

Подмосковьерча ТӀема — Фегарча Низий музея экспозице — залашка, йийллача майдашка — тайп-тайпара самолеташ, вертолеташ, цар двигателаш, герзаш, хӀаьта иштта цӀихезача летчикех, мехка авиационни конструкторех дувцаш дола сурташи документаши да.

Музея кастта 30 шу дуз. Цун сотрудникий коллективо а авиаци хьакхеллача денз вай деношка хьакхачалца дегӀаахара историхьахьокхаш дола экспозицеш шерхю.

ХӀара шера музее 140 эзар совгӀа экскурсант воагӀа.

СУРТА ТӀА: тахан дунен тӀа эггара дикагӀчарех цаӀ йолча МИГ-29 яхача хӀанзарча истребитела юхе ба экскурсанташ.

ТАСС фотохроника.

Коммунистех дола дувцараш

Наха эшаш ва из

Делкъийна хӀама дуача хана кхийтар сох Гудермесски медицински инструментий завода слесарно-механически цехера комплексни хозрасчетни бригада кулгалхо Мачигов Мухьмад. Сихха хӀама а кхаьлла, записной книжкага хьежаш воаллар из. Соца къамаьл деча хана а, каст-каста сахьата тӀа хьожаш вар Мухьмад. Сона дика вовзар из, цудухьа кхетадора аз из сиха хилара бахьан а:

— Болх дӀаболабалехьа телефон тоха а кхургда са,— йоахар цо, — Дукха бераш долча цхьан кхалсага гӀо де дезаш ва со.

Мачигов Мухьмад депутат ва. Шийгара гӀо дехаш веначунна цӀаккха а ак аьннадац цо. Иштта дика хьехамча а ва из. Цудухьа оала хургда-кх цох наха камаьрша, дог-цӀена саг ва. МоллагӀа проблема къоастае хала дац цунца. Цхьан дешаца аьлча, визза новкъост ва. Цхьабараштa моттаргда Мачигов ха яха, нийсвенна саг ва. Вац. Цун дерригаш а 30 шу мара дац. Бакъда, дикача гӀулакхашца, дикача оамалашца дӀавовзийтав цо ше. Шийдас дӀадоладаь дика гӀулакх цун леррагӀа дӀахо хьош ва Мухьмад. ХӀаьта цун да слесарно-механически цеха воккхагӀа вола мастер Мачигов ХӀарон заводе дукккача хана денз дика вовзаш лоархӀаши саг ва. Цо Ӏомаваьв Мухьмад а къахьегам беза цун хам бе, болхлочун сий лакха лоаттаде.

Духхьал цо говзал караерзае новкъостал даьча иттех слесара, ше депутат хиларах тарра харжархой наказаш кхоачашдарах вийца Ӏац Мачигов Мухьмад. Цунга ладувгӀ предприяте кулгалхоша, заводерча кхыча наха. Коммунистически къахьегама ударник, социалистически яхье котваьннар, къонабарий хьехамча, КПСС XIX Ерригсоюзни партийни конференце тӀахьехамашта заводе эггара хьалхарчарца гӀулакхаца жоп деннарех ва из. ХӀаьта цун бригада дош деннад Октябра 71 шу дузача цӀейга шийтталагӀча пятилетка кхаь шера задани кхоачашъе. Атта декхар дац из. Бакъда Мухьмада кулгалдеча бригада Илизарова аппарата эша оатхалаш сихеи дикеи кийчъю.

Къахьегам вӀаштӀехьбаккхара керда формаш лехаш я массаза а бригада.

— Подряд дика гӀулакх да, — яхаш дувц Мухьмада. — Бакъда цӀенхаштта нахаца кхетама болх бе беза бригадни подряда маӀан дӀадовзийташ.

1986 шера Мачигова кулгалде хьайица хинна бригада тӀехьаюсачарех яр. ХӀаьта хӀанз ерригача заводе а толашагӀчарех цаӀ я из. Цхьабакъда, ткъо шу хьалха оттаяь станокаш каст-каста йохаш хиларо хадданза болх юкъагӀоах. Бригада бехке йолаш хӀама дац укхаза. Бакъда, цо йохаю дикача гӀулакхашта тӀехьара наьха уйла.

Коммуниста Мачигова кулгалду бригада массаза а хьалха йолаш хьайоагӀа. Цхьаккха шеко яц, дӀахо йодача хана из иштта хург хиларах.

Бригаде кхычарна шоашкара хьокхам телараш ГириевгӀар Рамзани ТӀауси, Бириева Хьава, Ковалев Валерий, иштта кхыбараш ба.

Н. БОРИСОВ,
тха штате воаца корр.

ПЕРЕСТРОЙКА БӀУХОЙ ХИЛА

ДИКАЧА ХАНА ДАХ ВАЙ

Общество кердаяккхара, перестройка толаме дӀаяхийтара керттера да хӀаране шийгара доагӀа дакъа къахьегама дизза юкъедахьар, яхаш белгалдоахар XIX Ерригсоюзни партийни конференце. Цу хьакъехьа массехк хаттар дир оаха Грозненски «Красный молот» яхача завода чон лоаладеча цеха слесарага, цеховой парторганизаце секретарага Григоров Павел Петровичага.

Перестройкана малагӀа дакъа да Ӏа Ӏайха юкъехьор?

— Цу хаттара цхьан дешаца жоп дала хала хургда. Тха бригаде 22 саг ва. Цхьан нарядагӀа болх беш а да тхо. Цехера оборудовани тоаеш да тхо. ХӀаьта хӀара бригадерча сагах тийша ба массане а толам. Керттердар — оборудовани сеца латтаргйола гӀулакх дӀадоаккхалга. Перестройка толаме дӀагӀоргья, нагахьа санна, байх хӀаране, къамаьлаш кӀезигагӀа а деш, болх дукхагӀа бой. Аз перестройкана юкъе хьоча даькъа цу тайпара хоадам бу-кх. Цунна цхьана партийни кулгалхочуна вӀалла а доагӀаш мичад тӀехьа вусалга.

Оаха тоаеш йола оборудовани къаьна, тишъенна я. Хьаэцаргъя вай, чон лоаладеча хана цӀендеш йола дробометни оала кабелаш. Уж 1965 шера денз хувцанза я. Дукхха ха я кранаш, электрически пийшкаш, кхыяраш хувца еза. Цхьабакъда, из процесс мела дӀайода. Цу тайпарча хьале боккхача лоархӀаме ба слесарий къахьегам. Тхоах тийша да бухсоццаш цехо продукци арахецалга Ӏалашдар. Укхаза дош духхьал план-наряд кхоачашйирах хадаш дац. Керттердар массанена а шоай декхар довзар.

Дукха ха йоацаш грейферни крана чархаш хувцаш дар тхо. Савченко Николайи Полушкин Анатолийи балха смена йистеяьнначул тӀехьагӀа а, шин сахьата баьхкар ханнахьа кран болх бе йолаялийтара духьа. Из цкъарчоа сел лоадам бола хӀама доацаш санна хет, цу тайпара моттигаш каст-каста нийслу цхьанне а дехар де а е низ бе а ца безаш. ХӀаьта сона цу тайпарча гӀулакхаца перестройка зӀийргаш гу.

Нах дикагӀа къахьега хӀана баьннаб? Хувцаеннай алапи телара система, материальни безам совбаьннаб. Мишта дар хьалхагӀа? Нагахьа санна бригадера саг е отпускагӀа ваха, е цамогаш хинна цӀагӀа висача цун ахча цхьаннега а кхачацар, цун хьалхара болх бой а. ХӀанз кхыча тайпара да. Хьадаьккха ахча бригадни совето массе членашга дӀахьа декъ. Из бахьанце лакхъеннай къахьегама овсарле, нах дӀабувлалга лохденнад.

Вайна дика хов мел дукха бар хьалхагӀа брак ераши сихагӀа балха ди йистедаьлча сагота боацараши. ХӀанз экономически рычагаш хьахиннай. КТУ. Цкъа тха слесарь Савченко Александр корта бохабу малар менна а волаш милице нийсвеннавар. Цо даь нийрча гӀулакх бригаде дийцар оаха. Лохийр КТУ. ХӀанз даккха хӀама доацаш дика къахьегаш ва из.

Цхьан дешаца аьлча, хӀаране шийгара доаггӀар ца дой юкъара гӀулакх лерттӀа дӀагӀоргдац. Аз кхетадечогӀа иштта да из.

— Гласности демократии перестройка лоархӀаме рычагаш я. Кхоачам боллаш пайда ийбой цох шун партийни организаце, къахьегама коллективо?

— «Красный молот» заводе аз къахьега 26 шу да. Дукха хӀамаш бӀаргадайнад сона. ХӀанз тха заводе эттар хала хьал да. ХьалхагӀа бакъдар аьлча гласности демократии дукхагӀча даькъе йоацаш яр. Тхона хьаувттабеш хинна кулгалхой «лакхехьарча» указанегӀа ухаш бар. ХӀаьта цар кабинеташка дувцаш хиннар болхлошта вӀалла ховш а дацар.

ХӀанз кхыча тайпара да. Укх шера оахоша хержар оаха цеха начальник. Руденко Сергей Ефимович ва из. Тхоаш гӀалат ца даьннагa кхетадаьд хӀанале. Из тхона хьалхашка хьалкхийна саг ва. Мастералла а болх баьб. Творчески инициатива йолаш, нахаца дагавала ховш. Цунна вӀаштӀехьдаьннад ше тхона везавалийта. ВоккхагӀа вола инженер-технолог А. Теймуров къахьегама коллектива совета председателалла хержар оаха. Из а нийса даь хӀама долга дика кхетадаьд. Коллективо хержа уж ши саг наха дика вовзаш ва, цар тха тешам боабергбоацалга дизза кхета а ду оаха. Из еций демократи? ХӀана аьлча, гӀулакх болхлочун дешо къоастаду, лакхехьарча указанешка а ца хьежаш.

Гласностах аьлча, укхаза а дукха хӀамаш хувцаденнад. Хьокхама улга юххе хьалтеха доахк дерригa а документаш, кулгалхой решенеш, идеяш.

Халкъа тӀахьожама группа ший стенда тӀа хан-ханнахьа хьалдетт рейдаш, проверкаш еш гучадаьнна кхоачамбоацараш хьагойта хоамаш. администраце цу хьакъехьа даьр фуд.

Ира критика еш, майрра къамаьл деш, кхоачамбоацарех, гӀалатех юхь-духьала дувцаш чакхьювл хьайийлла партийни собранеш. Иштта, КПСС XIX Ерригсоюзни конференце Тезисаш ювцача хана, делегаташ харжара, системана тхоай замечанеш, предложенеш йир оаха. ДагадоххарагӀа аьлча, делегаташца вӀашагӀкхетар а хилар тха. Лакхача боарам тӀа чакхдаьлар уж вӀашагӀкхетараш. ХӀаьта хьалхагӀа-м саг йистхургвацар. Бага хий деттача санна багӀаргбар. Тахан тхона ловшдар завода кулгалхой каст-кастагӀа цехашка боагӀаш, йолаш йолча проблемаех, уж дӀаяхара де дезарех нахаца дагабоалаш хулга да. Бакъда хӀанз а из хӀама долаш дац.

— Хьона хетачогӀа перестройка сево юхатетт, из сихъяра эшар фуд?

— Аз кхетадечогӀа, перестройка хьахургьяц духхьал энтузиазмах коггӀортолга яьар, аьнна. ХӀанз дика хоалуш да саг кӀезига теркалвелга. Хувцамашка чӀоагӀа лоралуш хӀана хьеж болхлой? Хоалуш хувцамаш доацандаь. Тикашка товараш тӀаккхийтадац, вахара хьалаш а во да дукхачар. Тха заводе, хьай безам мелла-б перестройках дувце а, квартираш эшаш очереде латтараш эзар совгӀа саг ва. Царех цхьабараш квартирашка хьежаш бола 15 шу совгӀа ха я. Душевойш болх беш яц, салаӀа моттиг яц, саунех-м аз дувца а дувцац, балха хьалаш дукхача цехашка хала да. Социальни дешаш ца къоастадича, духхьал вахар хозагӀа да, яхарах, нах тешаргбац. Болхлочо ма даггара къахьег ший ха, низ ца кхобеш, хӀаьта цун унахцӀенонга хьожалга, бытага хьожалга во лел. Цо геттара чӀоагӀа юхатетт перестройка. ХӀаьта перестройка процесс сихъелга — нагахьа юхь ерзаелга, цар дезалашта фу эш хьажар. ТӀаккха наха лоамаша хоарцоргда. Вай дукха дувц сага факторах, социальни нийсонах, кх. дӀ.

Уккхаза боал проблемий овла.

Цхьан дешаца аьлча, дикача хана дах вай. ДӀахо йодаш я чӀоагӀа чоалхане, лахар эргадаккхара процесс. Ха дӀа мел йода дукхагӀа нах чуувз цо. Цо бакъду нах перестройках тешалга.

Интервью нийцар
А.-Г. УГУРЧИЕВ.

Вай—интернационалисташ

Цхьан цӀен дезал санна

Республика йоккхагӀчарех цаӀ я Сунженски райбыткомбинат. Пхи бӀаьи ах бӀаьи саг ва укхаза болх беш. МалагӀа гӀулакхаш да быткомбината болхлоша наха дераш? МаӀача наьхеи кхалнаьхеи барзкъаш тег, массови хӀамаш тегара заказаш кхоачашду, автомашинашта технически гӀулакхаш ду, сурташ доах, кога-гӀирс хьабу, юртбоахама продукташ чакхйоах, мебель тоаю, кхы дуккха а тайпа наьха вахаре эша гӀулакхаш ду. ДӀахо йодача хана уж кхы а шерде лерхӀ.

Укх шера ялх бетта план 494 эзар сом долча 496,5 эзар сома маьха гӀулакхаш даьд райбыткомбината коллективо районе бахача наха, цунах 464 эзар сома маьха — юрташка бахача наха а деш.

Коллектива юкъе болх дика а говзал лакха йолаш а хьабарца къаьстта шоай сий даьккхад хӀамаш тегараша Исламова Розас, Мактыян Нинас, Рамазанова Жаннас, сурташ доахача Мухамедзянов Илдуза, сахьаташ тоадеча мастера Яков Григоре, иштта дуккха кхыбараша. КӀезига бац дукккача шерашка укх коллективе болх а беш хӀанз къахьегама ветеранаш, хьехамчаш болаш хьабоагӀараш а. Ийс къамах нах ба укхаза болх беш. Цар барт чӀоагӀбеча, интернациональни дог-уйла йолаш, вӀаши балха тӀа уж кхотабеча лоархӀам болаш хӀама карагӀдоал № 1 йолча швейни ателье заведующе Дзейтова Зина керте латтача парторганизацена. Коллективе къахьегача наьха барт хилар, уж вӀаши сийдеш а лоархӀаш а хилар зувргда укхаза нийсвеннача, шоайла цар дӀахьа ду эздий къамаьл, гӀулакх бӀаргадайначо.

Шоай коллектив хьоахаяь къамаьл деш парторганизаце секретара аьлар:

— Тха коллективе болх берех дукхагӀбараш кагий нах ба. Айхха кхотаденнад царна юкъера интернациональни гӀулакхаш. ФуннагӀа хӀама тӀаккхаьчадар, аьнна, гӀо эшачоа цаӀ санна дерригаш а оарцагӀдаьле цхьана тӀехьа отт тхо во-дика денача.

Тхоца балха я швея армянка Махтысян Нурат Азатовна. Пхийтта-ялхайтта шу ла цо тхо долча къахьега. Ткъо гаргга гӀалгӀай а эрсий а йоӀ Ӏомаяьй цо хӀамаш тега. Уж хӀанз цунна нийсса къахьегаш, дика швеяш а хинна дӀаэттаб. Шоай хьехамчий чӀоагӀа сийду цар массане а. Цхьаькха цхьа масал. Ши-кхо шу хьалха тхо долча балха ера селе йола Рамазанова Лайла. Из Ӏомаеш хилар тха къаьна болхло-швея Хамчиева Лоди. Ӏалаьмате дика Ӏомайир цо селий йоӀ маӀача наьха барзкъа тега. Цу шинне барзкъа тийга вола саг чӀоагӀа раьза хул. Дукха ха йоацаш Белоруссера ена Горноваи Белоручкаи яха тайпан цӀераш йола ши йоӀ балха хьайийцар оаха. Уж Ӏомабе болабелар тха дикагӀа бола мастераши швеяш Хамчиева Лодии Тумгоева Марема. Ах шера Ӏомабича швейяй говзал караерзайир мехкараша. Уж тайпа масалаш кхы дуккха а доаладе йиш я коллектива вахарцара.

Петросян Нина тхоца балха йола дукха ха я. Ӏалаьмате дика саг, говза швея я из. Тхол дикагӀа хов цунна гӀалгӀай мотт а гӀулакх а. Вайнаьха меттал мара тхоца къамаьл хилац. чӀоагӀа эхь эздел леладу цо. оаха цунца а леладу. Нагорни Карабахера я Нина. Цо а цунца цхьана оаха а чӀоагӀа халахетарца тӀаийцар Нагорни Карабахе нийсденна хӀама. Тхона меттел вай берригача мехка бахача наха а хала хеташ нийсденна хӀама дар из. Тхо шеввар раьза волаш бар цу хьакъехьа СССР Лакхехьарча Совета Президиумо баь соцам.

Швейни цехе мастер йолаш Тумгоева Марема болх бу ялхайтталагӀа шу да. МаӀача наьха пальтош тегаш я из. Къулбаседа ХӀирийчен столице город Орджоникидзе школе деша яггӀаше а швейяй курсаш яьхар Марема. Цо бокъо лора цунна школе швейни говзал хьеха. ХӀаьта а дӀахо кӀоаргъе лаьрхӀар цо хӀамаш тегарий говзал. Цун нана а наьна йиша а хӀамаш тегаш бола дукха ха яр. Цар новкъосталца дӀахо шаьрйир цо караийца говзал. Ло баккхара курсаш яьхар. Иштта дика говзанча хинна дӀаэттар. Марема Ӏомабаь дукха мехкарий ба цунца цхьана хӀанз ателье болх беш. Коллективо сий деш, аьнна дош отташ, мехка политически вахарах дика кхеташ саг я Тумгоева Марем. Дукха доттагӀий ба цун эрсий а армяний а къамех.

Интернационализм яха дош мишта кхетаду Ӏа? — аьнна даьча хаттара жоп а луш Марема аьлар:

— Интернационализм яхар — берригача наьха вӀаши барт хила беза, аьнна, кхетаду аз. Массава а барт цаӀ болаш, вӀаши сийдеш, безаш нах хилча балха тӀа а дика кайоал, вахар а хозагӀа хул. Интернационализм духхьала балха тӀа лелаяь Ӏе йиш яц. Арахьа а транспорта тӀа а нах бе-беча къамех хилар къерда мегаргдац, массанеца а цхьатарра эздел леладе деза. МоллагӀча къаман вар, аьнна, лархӀа а сийде а деза вокккагӀчун. Сай низ-хьаькъал дӀакхоачача тайпара нахаца эздел леладе гӀерт со. Цудухьа нах а дика ба соца.

Бакълув Марем, интернационализм вай массане а вахара закон а хинна дӀаотта деза. Къамий барт, доттагӀал — вай мехка низ а беркат а да.

С. ШАДИЕВ.

Исторе оагIош

Никъ бIаьшерешка гIолла бода

Цхьа бутти ах бутти ха я ТIаргима археологически охкалаш деш археологаш боахка. Из гIалгIай лоамен юкъмоттиг я «ГIалгIай-хин» йистте техача палаткай городоке ба уж. «ГIалгIай» аьнна цIи хьаяьнна моттиг я из. Цу юххе яда ТIаргим. Хамхи, Аьгикхал яха гIалгIай юрташ. Укхаза атта тIакхоачаргволаш я гIалгIайчен ширачен юкъерчен бIаьшеренций исторе а культура а ганзаш.

ДогIаш делхаш, палаткашка тIоадал латташ хала ха я укх шера. ХIаьта дуккхача шерашкара наькъалгаш тIа лела хала хиларал совгIа, кхераме а я. Сийрда малх хьежача хана е беттала бийса йолча хана а цкъа санна, дуккхаза Эса чIож бIаргадайначар йоах: из Нохч-ГIалгIайчен эггара хозагIа йола моттиг я.

Из иштта хеташ со а ва. Из сайна хетар да аз сай дешархой, хIанз болча Iилманхой, студентий, сай къонгий, безам болийтар а.

Охкалаш де вахар доккха лоархIаме гIулакх да. ЦхьоагIо йолаш, безаме коллектив я ТIаргиме къахьегаш яр. Къулбаседа Кавказа халкъий истори вузашта юкъерча кафедре йолча археологически лабораторе дикагIа бола нах ба цунна юкъе. ХIаьта лаборатори Л. Н. Толстой цIерагIарча Нохч-ГIалгIайн паччахьалкхен университета йола шу да. Дешара практика дIахьоча студентий — историкий группана керте латт преподавателаши аспиранташи бола С. Н. Савенко, Е. И. Нарожный, Б. М. Хашагульгов. Вай республике эггара хьалха хьаяьй «Археолог» яха студентий стройотряд. Из вIашагIтехай ширача ГIалгIайчен археологеи архитектуран еза моттигаш ца йохаяйтара а лораяра а долча гIулакха юкъе дакъа лаца уйла йолча нахах, уж тIехьагIа исторена накъаялийтара духьа. Царца ва исторе, социологе, филологе Нохч-ГIалгIай института опыт йола археолог, исторически Iилмай кандидат Д. Ю. Чахкиев. Из ца кхоачаш яхача заман памятникаш дисадац, цо яздаьд юкъерча бIаьшерене баьхача вайнаьха тIом бара говзалах дола книжка, из арадаьккхад г. Грозне, Кавказа дукхагIа йолча городашка, Москве, Ленинграде. Цо язъяьй вайнаьха культурах йола маьхера статьяш.

...Сайга йиш хилча уккхаза хила са а безам бар. Бакъда, охкалаш деш ГIалгIайчен лоамашкарчул совгIа, доккхий балхаш ду Наурски районе, Калиновская яхача станицана юхxе. ДIахохьош да фронтальни тохкамаш Ачхой-Мартана гонахьарча гувнашка. Массанахьа кхача веза, массанахьа кхе веза, новкъостал де а деза. Иштта я «шефа» (иштта оал соах ученикаша) кхел. Лоаццача хана цкъа санна, дуккхаза а хиннав со лоаманхошта юкъе, цар балхашка хьежаш, консультацеш телаш, студенташца, туристашца къамаьлаш деш, экспедиционни костера гонахьа иллеш доахаш...

ДогIаш делхаш, цхьацца халонаш лелаяьяле а, иштта да-кх экспедицерча болхлой вахар. Ишта а вешта а, тха вахар Транскавказски перевальни машинникъ буллаш хиларца дувзаденна да. ХIаьта цунна дIа тIа долха автомобильни наькъаш, юкъарчал доаццаш, цу зоне гIолла чакх а доал.

ХIанз аз аргдац уж наькъаш дохкаш хиларца дувзаденна сайна а е се керте латтача коллективана а царех хета дика дар а е во дар а. Уж эшаш хилар, цул совгIа, хиланза даргдоацаш хилар гуш да. Бакъда, кхы а чIоагIагIа кхетадеш да укхазарча Iаламан исторически памятникаштеи махулла зе дергдоацаш уж наькъаш дахка дезалга. Цудухьа да вай уккхаза, цудухьа кхобац вай низ, хьинар, могашал, из Iалам, исторе памятникаш, культура лораяр духьа. Мадарра аьлча, ше ваьча моттига патриот хилар хозача къамаьлаца дIадерзаш дац. ГIулакхаца мара ховргдолаш дац из. Цунца мара хургбац къоастам. Мадарра аргда аз: дIадаха бIаьшу чакхдоалача хана академика В. Ф. Миллера а, укх бIаьшерен ткъоалагIчеи шовзткъалагIчеи шерашкарча профессорий Л. П. Семеновеи Е. И. Крупновен хиннаяц военно-грузински наькъ тIара хьабоагIача. Эса тIа бодача хIанзарча автомобильни лоаман наькъо охкалаш дара луш йола таро. Укхаза белгалдакха доагIа, 1960—70 шерашка аз сайна могар дир исторически Iилмай доктора М. Б. Мужухоева, лакхехьа хьохаваьча Д. Ю. Чахкиева, кхы массехк къонача археолога а полевой квалификаци караерзаяра. Из никъ бахьан долаш хIанз йиш хул йоккхийча группашца йIаьхха хана археологически охкалаш де, итташ йолча историко - архитектурни объекташка консервационнии реставрационнии балхаш де. ХIаьта шеко яц, уж памятникаш долча, ше санна яр кхы йоацача историко - культурни заповеднико дукха ца говш ерригача союза сий доаккхаргхиларах. ХIаьта заповедник вай республика дуккха эзараш болча хьаьший кхача йиш йола моттиг я. Цар укхазара дIахьоргья шоашта бIаргадайначох сийрда уйла, дицлургдац дика дукха хIамаш.

Иштта, хIанз а сихденна охкалаш деш да. Вай дег тIара цу гIулакха юкъе дакъа лацарах фу пайда хиннаб Iилманна?..

Юха а наькъагара дIадоладергда аз. Бакъда, хIанз ширача, Нохч-ГIалгIайчене ше цаI мара хIанз а гучабаланза болча наькъагара. Оалкама йисте гIолла додача Эсагара ваьнна ТIаргима чукхийттача моттиге кхоачавора цо. Эга а эгаш, дадача дахчан тIийнаш тIа гIолла бердагара бердага а бувлаш, лоамашка гIолла болх туристаш. Цхьан хана, итташ шераш хьалха, лоаман чхарашта юкъе гIолла вордаш лелаш никъ хиннаб, бакъда цу оагIорахьа дIадийрзача хиво Iобаькхаб из...

Сигаленах бухь кхеташ урагIадаха дагIа ЦIей-лоам Цхьорой-лоам яха лоамаш, царна тIехьашка чIожа готта юкъ я, цунна тIехваьлча шаьра аре я хьалхашкахьа. Из я ГIалгIайче! Из Iаламо хозъяь ширача заман архитектурни шедевраш йолаш, геттара хьалхарча ширача замалахьа нах баьха моттиг я. Цигара гаьна йоацаш я Грузе водачара перевал. Баьцо къайла даьккха да сапаргIата аьли. Уккхаза я дIаяхача заман гIалгIай хиннача чIоагIаленаш — ТIаргим, Хамхи, Аьгикхал яха дуккхача гIалай юрташ.

Укхаза да ГIалгIайчен исторически доазув а. Укхаза гIолла бода йистошка тIох бетта боккха а хоза а никъ. Цунна улув я докхийча кхертIойх яь хинна еха гIишлонаш. Ма дукха къахьийгад уж шоаш санна кхы йоаца геттара йоккхий гIишлош хьалъеш. ЛоархIаме а доккхал деш йола а идея чакхъяккхара хьийга из къа дукха хета дагIац, хIана аьлча, укхаза кхаьчачо кхетадергда гIалгIайчен дог доалла моттиг ер хилар, сийдола а денале а къонахий укхаза баьхалга.

Ткъаь итт шу совгIча хана Къулбаседа Кавказе болх беш сона байнабац ер санна бола никъ. Ткъаь итт метр гаргга аьхкаб оаха из. ВIалла ца бича санна дукха бисаб бе беза болх. Корта бIогора баллалца уйла ю оаха малагIча бIаьшере баьб-хьогI из, яхаш. ДукхагIча даькъе хеталу: из цкъара баьбац аьнна. Шийн бахьан доацаш дац Нохч-ГIалгIайчен эггара лоархIамегIа хинначарех бола из лоаман никъ VIII, X, XIII бIаьшеренашка хиннар дувцача йоазош тIа хьоабеш хилар. Цхьа бахьан да 3000 шу хьалха нах баьхача лоамарча моттиге из кхачар. Кхыметтел кхы а хьалхарча хана.

Аьгикхала юхе лада эггара а къаьнарчарех дола массехк бIаь квадратни метр дIалоаца кашамаш. Уж корадир Московски археолога В. И. Марковина. Цул тIехьагIа укхаза хьадийллар нах дIабехка хинна массехк кашаш. Царех йола материал лаьрхIар бронза зама чакхйоалача ханара. вешта аьлча, ткъаь итт бIаь шу хьалха.

Са ученикаша укх аьхки болх дIаболабаьб. Шоаш леладеча хIамана тIехьа цар каяьнна хила а мег. Каярга яц тIагIертта къахьийгача мара. ХIаьта хьан безам боагIа дIаяхача заман лоархIамегIа долча хьа ца хозача дувцарга ладувгIа—охкалий уйла е. Цу хаттара жоп мишта лургда хац сона. Бакъда, тешшаме оалалургда Б. М. Хашегульгова охкалий материалаш шоаш санна кхы йоацараш я. Цар дIахо техкад дукхача кашамий юххьанцара 600 шу хьалхара истори. хIана аьлча, цар хьахьекхар вай кердача эра XVI—XVIII бIаьшераш хьалха хинна къаьгга йола материалаш.

Цу хана наха боахам лелабара эггара хьалха хержар кашамашта лаьрхIа йола боахама дукха пайдана йоаца босе. Цу кхеран босе низ кхо ца беш йоккхий къорглаш яьхар цар. Хи тIара доккхий тIой кхухьаш дIачуваллала моттиг мара ца юташ дIакъовлар уж. Иштта хьахулар дезала, дуккхача наьха юкъара кашамаш. ТIехьенгара - тIехьенга доалаш цу кашамашка дIабехкар байна нах. Цу кашамашта хьалхашка цу хана язычески дина гIулакхаш даьд наха.

ЙIаьххача хана йицлургяц сона цIенача дег тIара гIадвугаш пига кораяь хIамаш. Уж дукха я. Ерригаш а бронзах яь а я. «Свастика» сурт тIадола тIехкара кIаьгаш, копье наконечник, кхыяраш а. Дунен юкъара символ йола «Свастика» фашисташа ийрча яьккхар гизга маза санна толха а яь, шоай нах гоама болча идеологеца. Цу хIамашта юкъе я качъухкаю гизгаш. даш санна къегача сурьмах, бос болча кизгана тарарча пастах яь хIамаш.

Царех дукхагIа яраш цу моттиге наха шоаш хьаяь я. Средиземни форда йистера енача кизга паста гизгашкара дIаийккхача, Къулбаседа Кавказа лоамарой массаза а цIи хеза хиннаб бронзах еча хIамашца. Цу моттигерча доккхийча кашамашта дукхагIа уйла тIа ме йохийт дагадохар Нохчийчерча лоамашка — Ножай-юрта района Бельти-юрта, Гатынкале йистера кашамаш. Уж вIаши тара да. Из тамаш а яц. ХIана аьлча, таханарча нохчийи гIалгIайи дай цаIаш хиннаб, культура а цаI хиннай. Гаьнно хьалхарча ширача хана вай крае яьхай вIаши кхоачара йола племеш, шоай лоалахоша гIулакхаш а леладеш. Царна дика довзаш хиннад Закавказье долха наькъалгаши, такилгаши. Цудухьа гонахьарча областашкара хьанийца дуккха хIамаш дар моттигарча культуре. Цудухьа оалалу вайга: Эса чIожара никъ геттара гаьнарча ханара хьабоагIаш ба. БIаьшеренаш дIанхай ТIаргиме вахар чIоагIлуш. цунга низ болаш. Баха нах дукхагIа кхоталуш хиннаб.

Саг массаза а хиннав шийна гонахьарча Iаламах ма могга дукхагIа пайда эца гIерташ. Лоамашка тахан а хоалуш да босенашка саго хIама дIаюв лаьтта нийсдеш къахьийга хилар. Лоамашка ялат хьалкхелеш хала къахьега дезар. ДIабувш хиннар мукх бар. Из тоъацар шинкхаь бетта мара.

Хьайбаех йоаллача продуктех бахар нах. Цул совгIа чарахье ухаш гаьзарий. саьрч, кхыдола оакхарий лувцар. Хала а низкъала а дар лоамарой вахар.

Оаха, археологаша тохк хьалха хинна итташ йола нах баьха гIалаш хинна юрташ, кашамаш. христиански храмаш, язычески еза моттигаш.

В. ВИНОГРАДОВ,
экспедице начальник, профессор, РСФСР-ен НГIАССР-ен Iилма заслуженни деятель.

Демократе хьалашка даха Iомалу

ГЕНЕРАЛЬНИ ДИРЕКТОР ХАРЖАР

Цу дийнахьа «Терек» яхача мебельно-дахчан хIамаш еча объединене массава а шоай бехктокхам кхетабеш вар: генеральни директор харжа везаш вар укхаза. Кандидатура шиъ яр (№ 1 йолча фабрика директора А. Тасуева хоржамаш хилалехьа шийн кандидатура дIаяккхар), юхейисараш яр таханарча «Терек» директора С. В. Макаевеи объединене парткома секретарь Л. Н. Дышлевскаяи кандидатураш.

Хоржамаш чIоагIа дог айдена дIадоладир наха. Эггара хьалха балха президиум хержар. Болхлоша къоабалдинзар президиуме чIубоагIачар список хьалхагIе кийчъяь хилар. Делегаташ шоаш хержар президиум. Цун юкъебахар новкъостий Сапаев, Кришторная, Окуева, Амаева, Давыдова, Черникова.

Председателалла хержача Сапаева конференце делегаташ тIахьийхар шоай бехктокхам кхетабеш хилара. ХIана аьлча, хоржар кхо эзар саг чувоагIача коллектива кулгалхо ва. Цул тIехьагIа ше баьча балха лоацца отчет йир объединене таханарча директора С. В. Макаева.

— Объединене чIоагIъеннай къахьегама а производственни а дисциплина, — аьлар цо. — Нах балхара кIезигагIа дIабувларо вIаштIехьдалийтад зехьа йовш йола балха ха шоззачул совгIа лоацъе. Бакъда, аз дика кхетаду, тхоай балха тIа кхы а дукха кхоачамбоацараш хилар. Бизза пайда эцац йолаш йолча производства резерваех. производственни подразделеней болх ритмично дIахьоц.

М. М. Абдулаева (конкурсни комиссе председатель) гулбеннарашка дIакхайкайир комиссе выводаш. Цо дийцар Макаевеи Дышлевскаяйи морально-политически гIулакхий хьакъехьа, Iойийшар цар характеристикаш, къахьегама биографеш.

Шийн программах лаьца къамаьл де дош делар Дышлевскаяйна. Цо шийн кандидатура дIаяьккхар.

ДIахо шийн программах къамаьл дир С. В. Макаева.

— Новкъостий! — аьлар цо, — тахан вай керттера дехкар да деррига технико-экономически хьокхамаш кхоачашдергдолаш болх тоабар. Из дара технически перевооружени е еза, болхлой социально-бытовой хьалаш тоаде деза. Медпункта базе йоккха йоаца поликлиника хьаелла таро я вай. Уккхаза болхлошта больничны листокаш хьатергья. Городской медицински учреждене шка аргIагIа латташ ха йоае езаргьяц цар.

— Керттера а лоархIаме а объединене кулгалхой декхар да, — аьлар дIахо Макаева. — нах цIеношца Iалашбар. Цу гIулакха укх пятилетке хьалдергда 144 квартирни 80 квартирнии шиъ цIа. 1988 шу чакхдалалехьа Ермоловски филиале болхлошта дIалургья 12 квартира. Укх шера йистейоаккхаргья бIаргчача шера болх беш хургйола профилакторий, Шалажи яхача юрта салаIара база.

Болхлой дулхаца Iалашбара хьалхарча даькъе кхаба 50-100 Iасилг хьаэцаргда, гIонна болча боахаме ондадоалийтаргдолаш.

Иззача хозрасчетеи шоаш-шоашта финансировани яреи хьалашка болх беча объединене коллектива финансови хьал тоадара управленчески аппарат кIезигъергъя. Цул совгIа, оаха уйла ю, кхыча паччахьалкхен фирмашца цхьана предприятеш хьаелла а.

Са балхаца сона хов, кхоачамбоацараш долга. Шоана уж довза а довз, оаш уж сога юха а ца увзалуш хьадувцаргда аьнна а хетт сона, йодача хана уж гIалаташ ца далийта хьожаргва со..

С. В. Макаевга дукха хаттараш дир. Цхьадарашта цо жоп делар, вожаш дIаяздир, тIехьагIа жоп дала.

Уж дешаш лоаццача хана къоастаде дезаш дар. Саид Вахаевича дош делар цар терко е.

ТIаккха къамаьл дир Е. Т. Хрусталева, ТНПО «Югмебель» генеральни директора. Цо белгалдаьхар «Терек» объединене долаш дола кхоачамбоацараш, дийцар объединене перспективах.

Цул тIехьагIа къамаьл дир парте а къахьегама а ветерана Д. А. Хаутиева. Цо шийн къамаьле юкъедоаладир планови отдела даннеш. Уж дукхагIдараш С. В. Макаев керте латта кулгалхой бакъ беш яр.

ДIахо къамаьл даьча Н. Я. Давыдовас (№ 1 йолча фабрика профкома председатель) аьлар. объединене во болх бара дукхагIча даькъе бехке ба директора заместителаш.

ШоллагIча дахчан хIамаш еча цеха отделочницас Л. Г. Анзуровас аьлар:

— Со сайна хетар ала йоал коммунист а производственник а се хиларах тарра. Парткоми администрации цхьана болх бещ хила еза предприятена кулгалдеча. Вайцига из дац. Парткомо тесса битаб коллективе политико-массови кхетам балара болх. Цудухьа къахьегамхошта нравственни кхетам луча дукха кхоачамбоацараш да.

Ермоловски филиала слесара Х. Цецуева аьлар:

— Со конференце делегаталла хоржача хана хIаранега хьеттар аз генеральни директор мала хилча бакъахьа хетт хона, аьнна. Царна хетар хIанз шуга дIаоал аз. Массаварг С. В. Макаев директор хилар ловш ва.

Г. Исмаиловас (ФЗЦ болхлочо) аьлар: парткоми профкоми шоай декхараш кхоачашдеш йоацалгах. Хоза къамаьл дувц-м хов царна. Аз могаду С. В. Макаев генеральни директор харжар. Бакъда, цо лерттIа болх бе беза, кхычаргар лерттIа болх дIабахийтара доаггIаш дар хьа а дехаш.

Генеральни директора заместителаша хайра болх ца белга белгалдаьккхар ФЗЦ цеха начальника Махазаева.

А. Ф. Сапаева дийхар С. В. Макаевгара наха яьча замечанешта теркам тIа а бахийта болх тоабара де дезар дар.

Парте Грозненски горкома хьалхарча секретара В. А. Куценкос аьлар:

— Демократи дегIайоалаеш цхьаькха цхьа гIа баькхар вай. Предприяте директор харжар лоархIам болаш хIама да. Сона хозахийтар укхаза даь къамаьлаш. Ловнов. Макаева дика болх бар, наха фу эш хьожаш из хилар. Бакъахьа хетар цхьа шу даьлча укх зале дерригаш а юха вIашагI а кхийтта, вай Макаева цо баьча балхах лаьца дувцачунга ладийгIача.

ЧИ ПМДО «Терек» генеральни директоралла массава а раьза волаш, новкъост Макаев хержар.

И. МЕРЖОЕВ.

Доазол дехьара

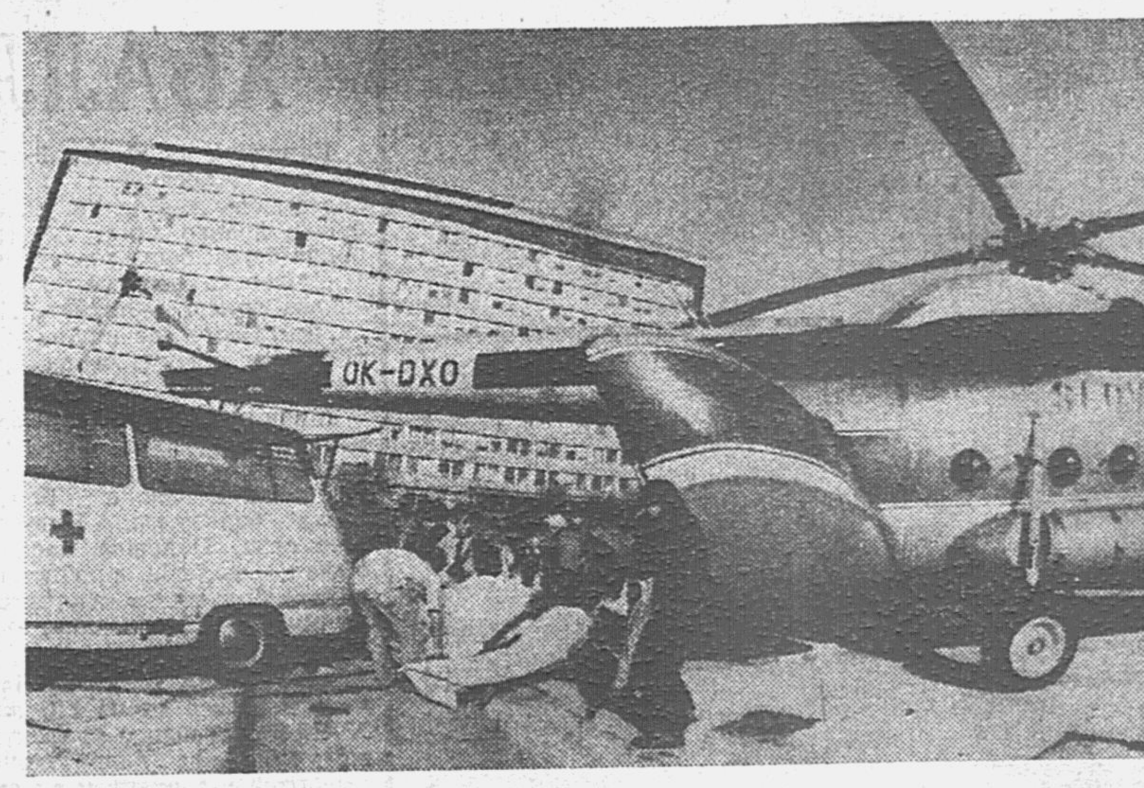

ЧССР. Минуташа сага кхел къестаеш моттигаш нийслу. Кхы хьем ца беш сихха медицински гIо эш. Горожаний цу хьакъехьа проблемаш нийслац. «Скори помоще» телефон дIатехача уж сихха новкъостала боагIа. Гаьнна лоаман юрташка бахача наха халагIа да. Царна медицински гIо дара лаьрхIа я хIанзарча медицински техникаца Iалашъяь йола «Скори помощаш» — вертолеташ.

СУРТА ТIА: «Скорая помощь» унахо волча йода...

ЧТК—ТАСС.

ИНДИАНАПОЛИС (США). 100 метр йодаш керда дунен рекорд — 10,49 сек. — оттайир олимпийски ловзарашта хьалхарча США легкоатлетий отборни яхьашка 28 шу даьннача Флоренс Гриффиж-Джойнерас. Из шийн мехкахочул Эвелин Эшфордал 0,27 сек. сихагIа едар, цун рекорд диъ шера лаьттар.

Рейтер—ТАСС телесурт.

РЕГИОНАЛЬНИ ДОВНАШ ДIАДАХАРА ПЕРСПЕКТИВАШ

Европе тIема конфликташ йоаца шовзткъеи кхоъ шу да. Цхьабакъда цу ерригача хана укхаза лерттIа машар хиннабац. ХIана аьлча, шин оагIоно Малхбузехьареи Малхбоалехьарен контингент хIанзарча герзаца, миллионни эскарашца хьалъйизар, цунца Европера кхерамзле ахка яха тарлуча эквилибриста хьалтIа яьккхар. Бакъда цун подстраховка е гIертар Хельсинке хиннача юкъара европейски совещане заключительни актаца. Цхьабакъда цу тIа кулгаш яздаьчул тIехьагIа а ракеташ ебаш яр, эскар практически кIезиглацар...

ХIанз, юкъера а кIезигагIа а гаьнал дола ракеташ дIаяхара майра решенеш тIаийцачул тIехьагIа, Европера хьал дикка хувцаденнад. Хетаргахьа ракеташ хIалак ярга хьежжа герзаца дIа-хьа тIом бара кхерам лаьгIлургба. Цо тешаву, гIадвуг.

Сона хетаргахьа геттара чоалханерча проблемах — ядерни герза ши класс дIаяккхара хьакъехьа советско-американски оагIонаша барт бара факто дунен кхыча мехкашкарча дуккхача хьаькъал долча наха, лидерашта дикагIча оагIорахьара психологически воздействи яьй. Наха хIанз йоах: нагахьа санна йоккхача шин держава шоайла барт баь бале, вIалла къоастадергдац, аьнна, хийттача ядерни герз дехкара дешах, цIенхаштта шоай проблемаш, цхьадолча даькъе локальни довнаш къоастаде хIана хьажац уж?

Сона хетаргахьа, Афганистанера советски эскар арадаккхара факто хьинаре импульс елар дунен тIара тайп-тайпара довна тIехьара ситуацеш къоастаяра процесса. Бакъда компромиссий кIийлен тIа хьаькъале уйла котъяьннай ала хьалха да, хIаьта а цу лостамагIа бола болам шеррача фронтагIа бода. Хаьдда факташ йоалаергья вай.

Къулбехьен Африкера хьал тоадара йола решени тIаэцарга гIа баьккхаб. Цунна укх тайпара перспектива хьахул: Намиби шийн лоIаме хулийт, цигара ЮАР-а шийн эскар этапагIа арадоаккхаргда, хIаьта Кубас шийн оагIорахьара ангольски территоре тIара шийн эскар арадоаккх. Кхы а бе безаш дукха болх ба, Iовша езаш халонаш я. Цхьабакъда цу хьакъехьа цхьаьца толамаш даьхад — переговораш дIайолаеннай.

Кампучийски проблема а политически дIанийсъяра хьакъехьа лоархIаме гIа баьккхаб. Ерригача вIаши къовсам лоаттабеча оагIоний дукха ха йоаццаш хиннача вIашагIкхетара доакъашхоша цхьа вывод яьй. Цар эггара хьалха цхьа барт баьб шоайла бувзам болча керттерча шин дешах: кампучера вьетнамски эскараш арадахарени полпотовцашка Iаьдал бе доллийтаргдоаца хьадда гаранти тIаэцарен.

Массабаргаш чIоагIа хьийжа хIама хулаш латт, юхера а, Ирана-Ираксии тIом соцабе лаьрхIад. Цхьабакъда цу тIема ала боабара дуккхача паччахьалкхений низащ эшаргда. Укхаза, цхьадолча даькъе, политически плане санна тIом беча оагIонашта герз лоаттадара бизнеса хьакъехьара харц гIулакхаш ца леладеш дита деза.

Центральни Америкера довний ситуацеш политически къоастаеча а дикагIча оагIорахьа хувцамаш хулаш латт. Никарагуа правительствос барт бергхилар дIакхайка а даь мехка машар оттабаро дика хьалаш хьакхолл. Цу лерхIарашка керттера механизм—герзаца Iалашъяьча оппозицеца переговораш яр.

Конфликтни ситуацеш дIаяхара реакци дегIайоагIаш латт. Сона, цо планетера «йIайха моттигаш» чулоацаргйолаш санна хет царех машара, шоайла барта бахкара, дIа-хьа яхар кхетадара зона а еш.

Владимир КАТИН,
АПН политически обозреватель.

ЧАСТНИ СЕКТОРА ПОЗИЦИ

— Частни сектор Афганистане экономике чIоагIа боккха лоархIам болаш я, цудухьа тхо къаман предпринимателашка Афганистана экономически а социальни а дегIакхувлара декхараш къоастадеча хьинаре дакъа лацийта гIерт, — аьлар соца къамаьл деш Афганистана премьер-министра заместитела, экономически консультативни совета председатела Саид Амануддин Амина.

Мехка гIулакхерча гIозарий 400 гарггача викала дакъа а лоацаш дукха ха йоаццаш Кабуле хиннача хьалхарча частни торговций ерригафгански конференце керттера теркам тIаэзар Афганистане машар оттабара, къаман хьал-таро тоаяра, баха нах товарашца Iалашбара дешашта. Ерригафгански конференце хоадамбеш йолча резолюце тIа частни торговцаша хьахайтар хIанзарча афгански кулгалхоша чакхйоаха къамаш бартадигара политика массане хьаллоацаш хилар.

— Цу тайпара цхьа уйла массане хила езаш санна хет, — йоах дIахо С. А. Амина. — Паччахьалкхе, мехкара товарооборота 80 процент шоай доалахьа йолча частни секторацеи торговцашцеи вIаши леладу гIулакхаш шерде гIерт. Паччахьалкхеннеи частни секторен вIаши гIулакхаш леладара 10 шера опыто, правительствос частни сектора чоал ког тувс яхаш оппозице дувцар харц а деш, цар балха керттера новкъарле ер афгански оппозици ше бехке йола мехкара политически стабильни доаца хьал хилар хьахьокх.

Ерригафгански конференце доакъашхошта хетачогIа, маьхаш тIадетташ йолча, провинцешкара нах товарашца Iалашбеча халонаш духьала йоахаш йолча чурча экономически ситуацена стабилизаци ергья, нагахьа санна, Афганистанера а цун гонахьара а хьал тоалой. Из афгански частни торговцашта хетар хьааьлар конференце доакъашхочох цхьане Мухаммад Азиза — апрельски революци хинначул тIехьагIа США дIа а ваха хинначара хIанз цIавенача «Азиз энд Масуд импорт компани ЛТД» яхача фирма президента.

— Афганистана правительство, — аьлар Мухаммад Азиза — цIенача уйлашца мехка машар оттабе гIерт, афгански предпринимателашта, цу даькъе эмиграцера Афганистане цIабаьхкачарна болх бара дика хьалаш хьаду.

Со — цун масал да. Кабуле цIавеча, — дIахо дувц М-Азиза, — США дIавахалехьа 1 миллиард афгани гаргга маьха са хинна боахам юха хьабелар сона. Кабула центрера са цIа хьаделар, цунах арендагIа леладарах 5 миллион афгани а хьалуш. Цул совгIа, сона торгово-предпринимательски болх шербара тайп-тайпара льготаш еннай.

Ховш ма хилара, частни сектора хьинарегIа мехка экономика пайда бергболаш машаре хьал эш. Цудухьа со раьза ва частни торговций ерригафгански конференце керттерча вывода, — йоах юххера М. Азиза, — хIанз Афганистане машар оттабара долча беркатерча хьалашка — Советски эскар арадаккхарах, афгански правительства кхы хьалха условеш а ца увттаеш герзаца Iалашъяьча оппозицеца диалогяра кийча хиларах пайда эца безаш хилара.

Борис ГАН,
АПН соб. корр.

ГIулакх мишта ду шоана

Вахаре лоархIамедар

Ткъаь ялх шу совгIа ха я Бенилов Виктор Борисовича Грозненски универмаге болх бу. Бокъда къахьегама стаж-м дукхагIа я цун. Эскаре гIулакх де вахалехьа заводе бирпо болх. ХIаьта, ер эскарера цIавеча, завод, дIаьккхаяр. В. Бениловна милице моттиг елар. Амма, шийн оамал сов кIаьда хиларах, шийна из болх ца бубалар кхераш, Виктор Борисович цу балхаца а водаш, укхаза вера балха. Укхаза шийн вахара никъ а корабир. Универмага директора заместитела С. Халакова йоах цох:

— Балха тIа тешам болаш, оагIув билла мегаргболаш саг ва из. Духхьал торговле болх бе, аьнна, кхелла саг ва. Цунна дика хов моллагIча йохкаш йолча хIаман дика оагIонаш. эцархочунна безам тIагIоргболаш гучаяха, ювца. хIара сага хьашташка хьежжа, цунна ер е вож товар могаде.

Цунца балха болча кхычар а белгалйоах цун из дика оамал. Масала, Висаев Насруддина цунах къамаьл деш, аьлар:

— ВIалла ца бовзача эцархоша а Виктор Борисович, аьле, ду цунга къамаьл.

Нагахьа санна эцархочун хьашташка хежа дукха хьама а доацаш, шийн болх цо лелаборе, наха из иштта лоархIаргвацар.

Ше балха воллашехьа Нальчикски кооперативни техникуме дийшар В. Бенилова. ХIанз электротоварий секце заведующи ва из. Цун секци массаза а дика цIена, лостам болаш хул. Кагирхой ба цу чу дукхагIбараш. — Таханарча дено, перестройка согара дIадехар — эцархо карара ца валийтар да, аьнна, хет сона, — йоах В. Бенилова. — Цу чу доагIа юхе мел дисар. Товарооборота план а хургья хьа, наха юкъе авторитет а хургья, наьха тешам а хургба, тика тIа венача сага хьашташта теркам тIабохийташ, хьожаш хьо хуле. Керттерадар да, нахах кхеташ хилар. ТIаккха хьох нах а кхетаргба.

Кагийчар хьехамча ва Виктор Борисович. Цо шийн масалца, хьабеча балхаца тешаву саг иштта ваха везалга. Коллективе мел волчо йоах цох, Iуйран бархI сахьат даьлча денз, сайран бархI сахьат даллалца бу цо болх. Болх дика бовз цунна. Нагахьа кулгалхоех саг воацаш висача, моллагIа административни дош ше къоастаду цо.

Бакъда, нийслу цунна къоасталургйоаца проблемаш а. Царех я, масала, товараш, къаьстта дикадараш, ца тоъара проблема.

— Товараш тоъац,—дувц В. Бенилова. — Холодильникаш хьалхагIа 10—12 тайпара хулар тхога, хIанз цкъаккха а яц. ХIамаш ютта машинаш-м ювца а езац—уж массаза а хиннай дефицит. Укх бIаьсти Москве ярмарке хилар со, кхыча отделий, секцей заведующеи санна. Товараш лоаттадеча организацей викалашца оахош барт бе бокъо йолаш дар тхо. ХIанз лоатта-м ду цар тхона товараш, бакъда, хIаьта а, кIезига да-кх. Хьаденнараш хьанийде дезаш хул тхо.

В. Бенилов балха веча денз цхьаь цаI эцархо леткъавац цунна. Из да керттердар.

Х. НАКАСТОЕВ.